

ЎЗБЕКИСТОН ЭЛЕКТРО ЭНЕРГЕТИКА СОҲАСИДАГИ АСОСИЙ ВОСИТАЛАР ЮЗАСИДАН МАВЖУД МУАММОЛАР

*Рахимова Гузалбегим Муродовна,
Тошкент Молия Институтини PhD, доцент.,
Email: guzalbegim@gmail.com
Тошкент, Ўзбекистон
ORCID 0000-0002-8611-2139*

EXISTING PROBLEMS IN THE FIELD OF ELECTRICAL ENERGY OF UZBEKISTAN

*Rakhimova Guzalbegim Murodovna,
PhD, Associate Professor
Email: guzalbegim@gmail.com
Tashkent Institute of Finance, Tashkent, Uzbekistan,
ORCID 0000-0002-8611-2139*

JEL Classification: M1, M4, M41

Аннотация. Мақолада электр энергетика корхоналарида асосий воситаларни кўпайтириши муаммолари кўриб чиқилган, замонавий шароитда уларни кўпайтиришига турли хил ёндашувларнинг афзалликлари ва камчиликлари ўрганилган. Бугунги кунга қадар мамлакат энергетика саноати географик жиҳатдан тақсимланган, ёқилги-энергетика ресурсларининг кенг доирасини қазиб олиши, ишлаб чиқариши, ташиши ва тарқатиши мамлакатими иқтисодиёти тармоқлари ва аҳолини энергия билан таъминлаш учун яқиний энергия тизимларининг турли технологияларига асосланган саноат сифатида шаклланган. Сўнгги йилларда Ўзбекистонда саноатнинг барча

тармоқларида корхоналарнинг асосий капиталидан фойдаланиши ва улардан фойдаланишида салбий тенденция кузатилмоқда. Электр Энергетикаси муҳим таркибий қисм бўлган ёқилги-энергетика мажмуаси ҳам бундан мустасно эмас.

Abstract. Abstract. The article examines the problems of increasing fixed assets in electric power enterprises, examines the advantages and disadvantages of various approaches to their increase in modern conditions. To date, the country's energy industry has been formed as an industry based on various technologies of final energy systems for the extraction, production, transportation and distribution of a wide range of fuel and energy resources,

which are geographically distributed and provide energy to the population. In recent years, a negative trend has been observed in the use and utilization of the fixed capital of enterprises in all branches of industry in Uzbekistan. The fuel and energy complex, of which Electric Energy is an important component, is no exception.

Калим сўзлар: актив, асосий воситалар, харажат, электр энергия

Key words: asset, fixed assets, cost, electricity

Кириш. Мамлакатимиз энергетика тизимининг ривожланишини таҳлил қилиш салбий тенденцияларнинг чуқурлашишини кўрсатади: электр жиҳозларининг эскириши даражасининг ошиши, тарқатиш тизимларида иссиқлик йўқотишларининг кўпайиши, харажатларни камайтириш учун иқтисодий рағбатлантиришнинг етишмаслиги, атроф-муҳитнинг ифлосланиши, электр энергиясининг асосий воситаларини алмаштириш учун молиявий ресурсларнинг пастлиги энергетика саноати ва энергия тежайдиган технологияларни жорий этиш, натижада мамлакатнинг энергия хавфсизлигини бузиш ҳисобланади.

Материал ва метод. Ю.В. Трифонов, энергетика соҳасининг асосий

капиталининг ҳозирги ҳолати мавжуд асосий воситаларни техник қайта жиҳозлашни ёки янги, янада прогрессив ва барча замонавий талабларга жавоб берадиган неъматларни яратишни талаб қилади. Давлат ва корхоналар томонидан янада ҳаракатсизлиги тақдирда, бу асосий воситалар ва ишлаб чиқариш қувватларини кенг кўламли нафақага олиб келади. Электр

энергетикаси замонавий иқтисодиёт фаолиятининг асоси бўлиб, асосан маҳаллий ишлаб чиқаришнинг рақобатбардошлигини белгилайди. Саноат фаолиятининг самарадорлиги умуман электр энергетикаси корхоналарининг ривожланиш даражаси ва асосий воситаларнинг ҳолати билан боғлиқ. Мамлакатимиз электр энергетикаси саноат сифатида капитал талаб қиладиган лойиҳа сифатида яратилган бўлиб, у жорий харажатларни тежашга имкон берди ва ускуналарнинг жуда узоқ умр кўришини, эскиришнинг жуда паст фойзини таъминлади. Энергетика тизимининг шаклланиши XX асрнинг 30-йилларида бошланган. Электр станцияларни қуриш ва янги қувватларни ишга тушириш билан, уларнинг айримлари ҳали ҳам айрим электр станцияларда қўлланилмоқда (1-жадвал).

Электр Энергетикасида ишлаб чиқариш ускуналарининг хизма
муддатининг таркиби (%да)

Йил бошида жиҳозларнинг хизмат муддати, йилларда	Йиллар		
	1996	2002	2021
5 йилгача	10,1	4,7	4,9
6-10	29,8	10,6	9,8
11-15	21,9	25,5	21,3
16-20	15,0	21,0	26,4
20 йилдан ортиқ	23,2	38,2	37,6
Ўртача хизмат муддати	14,25	18,2	19,7

Электр энергетикасининг асосий воситаларини янгилаш бўйича етарли чоралар ва ишончли стратегиянинг етишмаслиги ушбу масаланинг долзарблигини белгилайди. И.В. Деменевнинг фикрича, электр энергетика корхоналарининг асосий фондларини такрор ишлаб чиқаришнинг ҳал этилмаган муаммоларнинг аксарияти энергетика корхоналарининг ўзида мавжуд бўлган ноқулай вазиятни сезиларли даражада белгилаб берди. Давлат Давлат статистика қўмитасининг статистик маълумотларига кўра, собит амортизация

Натижа. 2017-2021 йилларда мамлакатимиз электр энергетикаси корхоналарнинг асосий фондлар амортизацияси 50,5 дан 56,4% гача ўсди.

Мамлакатимиз электр энергетикасида қувватларнинг жисмоний амортизация даражасининг ошиши қуйидаги омилларга боғлиқ:

- электр энергетикасини етарли даражада молиялаштириш;

- электр энергетика корхоналарини инвестицион молиялаштиришнинг самарасиз модели ишлаб чиқариш қувватларини қуриш ва модернизация қилиш учун хусусий инвестицияларни жалб қилиш сезиларли чекловлар билан боғлиқ бўлиб, энергетика компанияларининг ўз маблағлари ҳисобига амалга ошириладиган инвестиция лойиҳалари кўпинча электр энергиясига бўлган талаб ва таклиф нисбатларига етарлича сезгир эмас ва иқтисодий самарадорлиги пастлиги билан ажралиб туради. Мутахассисларнинг фикрича, инвестиция лойиҳаларини амалга оширишда жамғармалар захираси 15 дан 30 %гача;

Шуни таъкидлаш керакки, ҳозирда саноат ривожланган мамлакатларда ривожлана бошлаган ва ўзлаштирила

бошлаган баъзи технологиялар. Кўр йиллар аввал яратилган ва ўзлаштирилган электр энергетикаси ривожланишининг кўриб чиқилган даврида уларни такомиллаштириш, кўпайтириш, кенг миқёсда фойдаланиш керак. Бироқ, юқоридаги инновацион воситаларни жорий этиш самарали кадрлар тайёрлашсиз мумкин эмас. Электр энергетикасида таҳлил қилинган муаммолар ва уларни ҳал қилишнинг инновацион усуллари асосий ишлаб чиқариш активларининг таркибини олдиндан белгилаб қўйди, биринчи навбатда кўпайтирилиши керак.

Мунозара. Ушбу асосий воситаларни кўпайтириш самарали янгиланиш механизмини шакллантириш учун услубий асосни талаб қилади. Бизнинг фикримизча, илгари қабул қилинган асосий воситаларни тиклаш амалиётига фақат қуйидаги техник компонентлар киритилган: жорий таъмирлаш, капитал таъмирлаш, реконструкция. Бозор муносабатларининг ривожланиши туфайли асосий воситаларни тиклашнинг техник жиҳати кўшилди: иқтисодий, ҳуқуқий, ижтимоий, молиявий, экологик жиҳатлар. Шу муносабат билан биз энергетика корхоналарининг асосий фондларини такрор ишлаб чиқаришни электр энергетикаси соҳасидаги янги иқтисодий

муносабатларнинг моҳиятини акс эттирувчи жараён сифатида белгилаш мақсадга мувофиқлигини тасдиқлаймиз.

Хулоса. Электр Энергетикаси стратегиясини ишлаб чиқишдан мақсад асосий воситаларни қайта ишлаб чиқариш харажатларини бошқаришнинг самарали усулини топишдир, бунда асосий воситаларнинг амортизациясини қисман ва тўлиқ қоплаш корхона учун максимал иқтисодий самара билан ўз вақтида амалга оширилади. Биз кетма-кет уч босқичга тушадиган стратегияни ишлаб чиқишни таклиф қиламиз.

Биринчи босқичнинг мақсади кўриб чиқилаётган соҳанинг асосий фондларини жорий ва тўпланган техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш харажатлари даражасини энг мақбул қайтариш даврига мос келадиган ҳисобланган амортизация миқдорини аниқлашдир. **Иккинчи** босқичнинг мақсади-электр энергетикаси асосий фондлари объектини кўпайтириш, турини танлаш ва кенгайтирилган такрор ишлаб чиқаришнинг мумкин бўлган вариантини асослаб бериш. **Учинчи** босқичнинг мақсади турли хил инвестиция лойиҳаларини зарур капитал қўйилмалар даражаси, олинган даромадлар ва қоплаш муддатлари бўйича таққослаш орқали электр энергетикаси объектини янгилаш вариантини.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Rahimova GM. (2021) Accounting of the results of continuous revaluation of property, plant and equipment in accordance with international standards³ (2021) / ISSN 2181-1415© 2021 in Science LLC. This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>).

2. Raximova GM, Safarov J. (2021) Audit of settlements with suppliers and contractors: the main stages of its implementation and the specifics of performing audit procedures. International Scientific Journal Theoretical & Applied Science 4 (96), 443-445.

3. Raximova GM (2020) Economics and education. The main tool of calculation and audit Bilan sadlik of lohmuller, warning pop meets standard pillari. Economics and education. №4

4. Murodovna RG (2021) Analytical procedure in an audit of fixed assets. International Journal of Financial Management and and Economics, issue 01, volume 4 p. 40-45 2021

5. Raximova GM, Abdulxayeva S, Pirimkulov OM. Features of audit of small and medium-sized enterprises. Theoretical & Applied Science. 2020(6):101-105.

6. Islamkulov AK. Formation of the federal budget in foreign countries. Thematics Journal of Economics. 2022 Sep 17;8(2).

7. Islamkulov AK. Economic development, government spending and political factors. Thematics Journal of Economics. 2022 Sep 16;8(2).

8. Islamkulov AK. Improvement of regulation of interbudgetary relations in the Republic of Uzbekistan. Евразийское Научное Объединение. 2018(12-4):240-2.

9. Islamkulov A. Fiscal Policy Aimed at Ensuring the Equivalency of the Budget in the Medium Term in Uzbekistan. Science Review. 2019. 7. 443-5.